

Barns undring over døden

Hvilken erfaring har de ansatte med barns undring over døden, og hvordan håndterer og opplever de denne undringen?

Maria Kirkerød

[kandidatnummer: 6]

Bacheloroppgave

[BHBAC3990]

Trondheim, april 2024

Bacheloroppgaven er et selvstendig studentarbeid gjennomført ved Dronning Mauds Minne Høgskole for Barnehagelærerutdanning og er godkjent som en del av barnehagelærerutdanningen. Under utarbeidelse av oppgaven har studenten fått veiledning ved DMMH.

Innhold

Hvilken erfaring har de ansatte med barns undring over døden, og hvordan håndterer og opplever de denne undringen?	1
Kapittel 1- Innledning	3
1.1 Innledning.....	3
1.2 Valg av tema.....	3
1.3 Problemstilling	4
1.4 Oppgavens oppbygging	4
Kapittel 2- Teori	4
2.1 Mening bak død.....	4
2.2 Barns tanker om liv og død	5
2.3 Hvilken voksen skal vi være?	6
2.4 Hva hindrer undring?.....	8
Kapittel 3- Metode	9
3.1 Valg av metode	9
3.2 Planlegging av datainnsamlingen	9
3.3 Adgang til felten	10
3.4 Utvalg av informanter.....	10
3.5 Beskrivelse av gjennomføringen	10
3.6 Analyse.....	11
3.7 kvalitetsvurdering	12
3.7.1 Relabilitet	12
3.7.2 Validitet.....	13
3.8 Etske retningslinjer.....	13
3.8.1 Informert samtykke	13
3.8.2 Konfidensialitet	14
Kapittel 4- Funn og drøfting.....	14
4.1 Døden som fenomen.....	14
4.2 Menneskers død.....	17
4.3 Hvordan møte og håndtere barns undring over døden?.....	20
4.4 Kunnskap.....	23
Kapittel 5- Oppsummering/konklusjon	24
Kapittel 6- Litteraturliste.....	25
Kapittel 7- Vedlegg	27
7.1 Informasjon- og samtykkeskjema.....	27

7.2 Intervjuguide	29
-------------------------	----

Kapittel 1- Innledning

1.1 Innledning

”Arbetet med frågor om tro, livets mening och personlig identitet är en del av människans livstolkning. Livstolkning kan definieras som ett sätt att organisera upplevelsesvärdenen. En personlig livstolkning ger människor mönster för att tyda tilvaron. Att utveckla en livstolkning eller livsåskådning är en process som pågår hela livet” (Hartman & Torstenson-ed, 2007, s. 20-21).

Å undre seg om egen og andres eksistens er en del av livet, det er noe vi gjør fra tidlig alder, og fortsatt vil gjøre når vi er eldre. Mennesker har ikke et fasitsvar på når vi skal dø eller hvordan vi skal dø, men en kan tenke seg til hvorfor ting skal forsvinne. Barn får fra tidlig alder en mulighet til å legge merke til hvordan alt rundt oss har en ende, og de vil kunne undre seg over dette.

1.2 Valg av tema

For meg var det veldig viktig å velge et tema jeg synes er interessant og utfordrende. Til høsten skal jeg gå inn i stilling som pedagogisk leder, og jeg ønsker å yte mitt beste, og formidle til mitt team. For meg var det derfor sentralt å ta for meg noe jeg selv syntes er utfordrende. Jeg synes undringssamtaler om døden kan være vanskelig å ha med barn, da jeg verken ønsker å skremme, men heller ikke legge skjul på noe som kan forvirre barn. Jeg synes at man skal være ærlig med barna, slik at de ikke føler seg misforstått eller ignorert, dessverre opplever jeg at det er vanskelig å vite hvordan jeg skal møte en slik situasjon, uten å føle på press for å gjøre noe feil.

Jeg synes det også er vanskelig å undre meg med barna om et så serøst tema, det kan fort bli lett å være for faktabasert, da jeg ikke ønsker å skape forvirring. Det er en mulighet for at flere voksne også synes det er vanskelig å undre med barna om seriøse tema, da man ofte synes temaene er ubehagelige selv. Dette er derfor noe jeg genuint ønsker å vite mer om, slik at jeg kan formidle kunnskap til både meg selv, og andre slik at vi kan skape gode undringssamtaler med barna om død som fenomen.

Barn har ofte mange spørsmål og tanker om døden, og for meg er viktig å forstå hvordan de ansatte opplever og håndterer denne undringen. Som barnehagelærer ønsker jeg å lære å forstå barns undring om døden, da det er en naturlig del av livet. Jeg ønsker å hjelpe barna å forstå og håndtere følelser knyttet til døden. Dette innebærer at jeg trenger informasjon om hvordan jeg kan undre meg med barna, og at jeg ser viktigheten av en slik undring.

1.3 Problemstilling

Problemstillingen jeg har valgt er «Hvilken erfaring har de ansatte med barns undring over døden, og hvordan håndterer og opplever de denne undringen?»

1.4 Oppgavens oppbygging

Innledningsvis vil jeg gå gjennom valg av tema og problemstilling på min bacheloroppgave. Det vil være et eget teorikapittel etter innledningen, hvor jeg presenterer teori jeg vil referere til i drøftingen. Teorikapitlet vil bli etterfulgt av et metodekapittel, her vil leseren få en dypere forståelse av min gjennomføring. Jeg vil i slutten av oppgaven gå gjennom funn som kan knyttes opp mot min problemstilling, etterfulgt av en konklusjon.

Kapittel 2- Teori

2.1 Mening bak død

Panta rhei er en grunntanke hos den greske filosofen Heraklit, Panta rhei betyr «alt flyter» (Snl, 2022)

Døden er et naturfenomen. Det er ikke bare mennesker og andre levende organismer som dør. Fjell, elver, planter, stjerner og galakser forsvinner også etter hvert. For eksempel sola vi har nå ble født en gang, og kommer til å dø ut etter hvert. Det finnes en naturlov som forklarer dette, «termodynamikkens andre lov». Kort forklart handler den om at alt trenger energi for å ikke forsvinne. Her bruker Newth et eksempel med et hus. Når et hus blir stående uten at vi kommer og tar vare på det, vil det etter hvert falle fra hverandre (Newth, 2005, s. 6)

Som nevnt over skal alt forsvinne en dag, du og jeg kommer også til å forsvinne. Memento mori er latinsk og betyr «husk at du skal dø», dette er en advarsel vi mennesker stadig blir minnet på (Snl, 2021).

I *hvorfor dør vi?* skriver Newth at døden er en del av livet, og at døden finnes overalt rundt oss. Newth nevner også et eksempel om at vi trenger døden for å kunne overleve. Her nevner han blant annet at en brøds-kive med leverpostei inneholder ingredienser fra døde dyr og planter. Newth nevner også at det ikke ville vært plass til oss som lever i dag, om ikke de som har levd tidligere hadde dødd (Newth, 2005, s. 3).

Newth skriver senere at døden bidrar til nye tanker. samtidig som eldre dør, vokser unge mennesker opp, disse unge menneskene kommer med nye og andre tanker om hvordan verden kan styres (Newth, 2005, s. 6).

Lengre tilbake i tid bodde flere på gårder ute i distriktene, og her var døden en naturlig del av deres samtaler. Barna var med på å slakte dyr, som deretter ble til mat på bordet. Døden var sentral og synlig i hverdagen til disse barna (Heide, 2015).

2.2 Barns tanker om liv og død

I rammeplan for barnehagen står det at *barnehagen gjennom arbeid med natur, miljø og teknologi skal bidra til at barna får kjennskap til menneskets livssyklus* (kunnskapsdepartementet, 2017, s. 53).

I Amundsen leser vi at barn i barnehagen kommer alltid til å ha tanker om livet. Vi voksne fokuserer ofte på studier om barns utviklingsstadier og ser etter symptomer på psykiske tilstander. Noe vi voksne ofte glemmer er å tenke over hvilken tankeverden barna har i hodet sitt, og hvilke typer undringer de har. Undringene barna har er med på å hjelpe barna å forme sitt eget liv, ut ifra erfaringer og opplevelser. Hilde Amundsen deler en erfaring om at voksne i barnehagen sjeldent spør barn undrende spørsmål om livet og døden. Dette kan være utenfor voksnes interesse, men også være et skummelt tema å gå inn på for flere voksne. Hartman og Torstenson-Ed mener at livstolkning og livsspørsmål flettes inn i hverandre (Hartman & Torstenson-ed, 2007, s. 20). Med dette menes det at for å kunne finne mening i sin livssituasjon er det viktig å kunne reflektere over seg selv og sin eksistens. Barn undrer over det som skjer rundt dem, dette kan være både positive og negative temaer i disse undringene. Undringen bidrar til at vi voksne kan få et innblikk i hva barna tenker om seg selv og omgivelsene (Amundsen, 2013, s. 40). Slik som alt annet rundt oss skal mennesker også dø. Vi mennesker vet at døden er en del av livet. Dette er noe andre levende vesen ikke har en bevissthet om. Vi mennesker vet helt fra barndommen at vi på ett eller annet tidspunkt vil

møte døden. Dyrene vet ikke at deres liv har en ende. Vi mennesker er beviste om at handlingene vi gjør, kan føre til død. Handlingene vi gjør er altså preget av våre tanker rundt døden. Noe vi mennesker ikke har svaret på er hvorfor vi ikke kan leve i mange hundre år. Hvorfor skal vi bli utsatt for sykdommer og bli svakere og svakere når vi blir gamle? Hvorfor skal vi i det hele tatt dø? Hva er det som gjør at vi ikke lever evig? Man kan spørre seg selv hvorfor det er sosialt akseptabelt at vi skal dø. For noen mennesker kan spørsmål om døden være veldig ubehagelige, helt frem til man faktisk dør. Mens for andre mennesker, for eksempel syke mennesker har livet ingen mening og de har vondt. Noen ønsker å dø. Døden har ikke et fast tidspunkt (Mikkelsen, 2000, s. 64).

2.3 Hvilken voksen skal vi være?

I rammeplan for barnehagen leser vi at *personalet skal støtte og berike barnas initiativ, undring, nysgjerrighet, kreativitet, læringslyst og tiltro til egne evner* (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 22). Videre i rammeplanen står det at *Barna skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planleggingen og vurderingen av barnehagens virksomhet. Alle barn skal få erfare å få innflytelse på det som skjer i barnehagen* (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 27).

Profesjonelt skjønn vil si at en handler ut ifra en balanse mellom teori og praksis. Man kan ikke bare ha kunnskap om hvilke metoder som virker, her spiller dømmekraft og skjønn en stor rolle. Kunnskapen kan sees på som ent grunnlag for arbeidet, mens i den gitte situasjonen må en ta en vurdering ut ifra faglig skjønn. Med dette menes at en handler ut ifra ens egen dømmekraft (Hennum & Østrem, 2016, s. 60). *Fronesis er hos Aristoteles den intellektuelle dyden som lar en treffe vise valg i ting som angår goder i livet og det gode livet som sådan. Fronesis handler om praktisk fornuft og visdom* (Snl, 2023). Noe som kan være sentralt innenfor profesjonelt skjønn og fronesis er nærhetsetikken. Nærhetsetikk handler om vår omsorg til de rundt oss og hvordan vi bruker empati til å utføre våre handlinger (Hennum & Østrem, 2016, s. 83).

Mange kan synes det er vanskelig å snakke med barn om sårbare temaer. De voksne kan være redd for hva som skjer om man sier noe feil i samtalen med et barn. Her kan de voksne kjenne en usikkerhet i forhold til hva barnet vil svare, eller om barnet i de hele tatt svarer. De voksne kan bli redd for å skape en utrygg atmosfære, eller skremme barnet. Noe som vil skje med alle voksne er at de sier noe feil som ikke passer seg på et eller annet tidspunkt. Barn er

forståelsesfulle om en voksen ber om unnskyldning eller retter opp feilen den har gjort. Det er flere voksne som kan tvile på seg selv i eksistensielle samtaler med barn, voksne kan være redd for at de ikke har nok kunnskap eller erfaring til å bidra i slike samtaler. Realiteten er at den viktigste egenskapen du som voksen trenger i en slik samtale, er å våge å stille spørsmål og ha respekt for det barna sier. For voksne i barnehagen kan det være fint å undre sammen med en kollega etter slike situasjoner, for å drøfte eventuelle utfordringer med. voksne i barnehagen kan ha en forventning til seg selv om at de skal kunne ha svaret på alt, dette er ikke noe barna forventer. Det kan av og til være greit å svare «det vet jeg ikke, men jeg skal undersøke det» (Fjermestad, 2022, s. 8).

Carson (i Amundsen, 2013, s. 30) mener at undring er en kraft mennesket trenger for å kunne overleve. Carson var opptatt av at barn skulle lære å føle for naturen. Barns syn på en ny og vakker verden blir ødelagt før de blir voksne. Barn trenger voksne som tar vare på undringen og beigesitringer. Det er viktig at de voksne setter seg inn i barnets tanker, og undrer seg på nivå med barna selv. Det er like viktig å undre seg om naturen, som å vite noe om naturen. Carson (i Amundsen, 2013, s. 30) mener at fakta er frøene vi sår som senere produserer kunnskap og visdom, mens undringen og sanseintrykkene er den fruktbare jorda frøene gror i. Det er viktig at voksne ikke bare deler kunnskapen vi har om naturen, men undrer oss sammen med barna rundt dette. Det er viktig at de voksne selv undrer over naturen gjennom å kjenne med fingertuppene, og undre seg over andre følelser eller lukter for eksempel. Dette er avgjørende for at vi voksne skal klare å gjøre oss mottakelig for det som er rundt oss, noe som er viktig når vi skal utforske naturen sammen med barna (Amundsen, 2013, s. 30).

Voksne i barnehagen må ha mot til å snakke med barn om døden. Barn trenger en støttende og stimulerende samtaleparter som møter deres tanker og forestillinger. Det vil si barnehagelærere er nødt til å overvinne frykten for slike samtaler, og erstatte den med å være imøtekommende og åpen for samtaler (Fætten, 2017, s. 147). Vi kan se at mot til å delta i samtaler er viktig. Ved å tilegne seg kunnskap om døden, vil de ansatte få en større klangbunn å lene seg på når en skal samtale om barn med døden (Fætten, 2017, s. 148).

Det vil være viktig å ikke skåne barna for mye. Kreftforiningen forteller at barna trenger å stole på oss voksne. Vi vil derfor være nødt til å være ærlig med barna, når barna lurere på om noen kan dø av kreft for eksempel. På denne måten har vi ikke lovet noe vi ikke kan holde (Kreftforeningen, ikke dato).

Som nevnt over er det viktig å ikke skåne barna for mye, likevel trenger man ikke lage samtalene skumle og seriøse. Barnebøker om døden vil gi barna informasjon og kunnskap om døden, på en måte som ikke skremmer dem. Her lærer barna om virkeligheten, samtidig som de får den nødvendige avstanden til viktige tema. Gode illustrasjoner i barnebøker spiller en stor rolle, da vi som pedagoger skal legge til rette for og møte disse undring. Her kan små barn eller barn som lærer bedre gjennom illustrasjoner, enn det auditive få muligheten til å få start på eksistensielle undringer (Heide, 2015).

Over nevnes det at barn lærer ved hjelp av gode illustrasjoner. Når det kommer til små barns undring, finnes det flere måter de kan undre seg på. Undring kommer i flere former, ikke bare spørsmål. Det vil derfor være viktig at de ansatte klarer å møte alle barns undring. Et lite barn som ikke har språk enda, undrer seg selv om den ikke stiller spørsmål. Det finnes verbal undring, estetisk undring, lekende undring og kroppslig undring. som man kan gjette seg til ved å høre navnet handler verbal undring om å uttrykke seg ved hjelp av stemmen. Dette ved å stille spørsmål for eksempel. Estetisk undring går ut på at vi undrer oss ved hjelp av det som fascinerer oss rundt oss. Dette kan være naturen. Lekende undring kan tolkes som å utforske verden rundt oss på en lekende måte. Kroppslig undring handler om hvordan vi undrer ved hjelp av kroppens bevegelser og sanser. Dette for eksempel når et barn peker på månen (Amundsen, 2013, s. 107-169).

2.4 Hva hindrer undring?

Over ser vi hvordan barnehagelærere kan være en støttende voksen i møte med barns undring, men hva hindrer undring? Barn kan stille undrende spørsmål som «hvorfør er ikke edderkoppa blå» eller «hvor bor tiden?». Observasjonene barna gjør rundt seg er med å skape undring. Noe av undringen blir til ord, og etter hvert til spørsmål. Forskere og barn undrer på lik måte. Både forskere og barn undrer seg over flere gåter de møter på. «Hvorfor blir melken sur?», «Hvorfor er månen rundt?» Barn har stor spørrelyst, og de kan komme med spontane og uforutsette spørsmål. Spørsmålene til barna har en sammenheng med livssituasjonen de befinner seg i. Sven G. Hartman fremhever i boken «barns tanker om livet» at barnas tanker har sammenheng med deres erfaringer og opplevelser. Erfaringene barna gjør seg gir barna inspirasjon til egen kreativitet. Det er derfor veldig viktig at de voksne lytter til barna i en slik tankeprosess. De voksne må respektere det barna undrer seg om og undre seg

sammen med dem, istedenfor å gi et hurtig fasitsvar. De voksnes svar kan hindre barns undring og tanker, istedenfor å inspirere og stimulere barna (Juell & Norskog, 2006, s. 49-50).

Kapittel 3- Metode

3.1 Valg av metode

Jeg har valgt metoden intervju. Kvale og Brinkman (i Dalen, 2019, s. 13) skriver at intervju betyr «utveksling av synspunkter». Meningen med intervju er å samle nyttig informasjon. Kvalitative intervjuer bidrar til at en får kunnskap om den andres erfaringer, tanker og følelser knyttet til temaet (Dalen, 2019, s. 13). Intervju er en kvalitativ forskningsmetode, dette er en metode som har datainnsamlinger ved hjelp av tekst, bilder eller lydopptak.

Med bakgrunn i min problemstilling ble det mest naturlig å intervju de voksne i barnehagen, da det var deres arbeid i barnehagen jeg ville finne ut mer om. Gjennom å intervju de ansatte ville jeg kunne få innsikt i hvordan de ansatte møter barns undring. Jeg ønsket å få et innblikk i deres holdninger, perspektiver og erfaringer med hvordan de støtter barns undring over døden som fenomen. Ved å intervju de ansatte håpet jeg på å få eksempler fra deres tidligere erfaringer om hvilke undringssamtaler om døden de har møtt på, og hvordan de møtte disse undringene.

3.2 Planlegging av datainnsamlingen

I min intervjuguide hadde jeg skrevet ned 10 spørsmål. Her hvorav de første var om informanten, mens resten var mer knyttet til problemstillingen. Dette da jeg ønsket å skape en trygg atmosfære, ved å starte med spørsmål som var lette å svare på. Mitt intervju var semistrukturert. Et semistrukturert intervju er et intervju hvor en ikke følger strukturen i intervjuet helt etter punkt og prikke. Dette vil si at forskeren har en friere posisjon til å variere på spørsmålene som blir stilt til informanten, slik at en får en dypere og mer fleksibel utforskning av temaet som blir diskutert (Brottveit, 2018, s. 92).

Vi fulgte rekkefølge på intervjuguiden, her gjennomgikk vi spørsmålene fra øverst til nederst. Likevel fulgte jeg ikke intervjuguiden helt som den sto, da jeg flere ganger skøyt inn tilleggsspørsmål for å hente ut mer verdifull informasjon.

3.3 Adgang til felten

Som nevnt over valgte jeg intervju som metode for å innhente data. Jeg hadde ikke søkt SIKT og var derfor nødt til å ringe mine informanter. I telefonsamtalen ble informantene mine spurt om de ønsket å delta, her fikk informantene også informasjon om hva det ville innebære å være informant, det ble tydeliggjort at informantene kunne trekke seg når de enn ønsket. Informantene mine fikk innføring i hvilken problemstilling jeg hadde, og hvilke typer spørsmål vi kom til å diskutere på intervjuet. Under telefonsamtalen ble det avtalt tid for intervju, og hvordan dette skulle foregå. Intervjuene foregikk på zoom med godkjenning av veilederne, da informantene mine befinner seg i andre kommuner enn mitt studie.

3.4 Utvalg av informanter

Strategisk utvalg går ut på at en velger sine informanter basert på personer eller enheter, som har kunnskap og erfaringer knyttet til den satte problemstillingen (Thagaard, 2018, s. 54).

Jeg valgte to informanter, disse valgte jeg med et strategisk utvalg. Begge har barnehagelærerutdanning, og jobber i barnehage nå. Informantene mine er mennesker jeg har kjennskap til fra før, dette var et strategisk valg. Jeg har ikke særlig mye erfaringer med intervju, og det ble derfor nyttig for meg å velge informanter jeg var trygge på, slik at både jeg og informantene kunne være komfortable med hverandre og få en bedre flyt i samtalen. Temaet i min bachelor handler om døden som fenomen, og det ville være nyttig å intervju ansatte som er mye ute i naturen da døden er en sentral del av naturens gang. Begge mine informanter har erfaringer med å være sammen med barn i naturen, da den ene er en friluftsbarnehage og den andre er relativt mye ute. Jeg var klar over at informantene mine møtte på undringer om døden som fenomen da jeg vet at de drar mye ut på turer med barna, sår frø, lærer om insekter, og viser barna hvordan vi tar vare på naturen og ikke minst hvorfor.

3.5 Beskrivelse av gjennomføringen

Som tidligere nevnt i teksten hadde jeg kjennskap til mine informanter, dette bidro til at det var en beroligende atmosfære mellom meg og informantene i gjennomføringen av intervjuene. Begge intervjuene besto av rom for innspill og åpen dialog med fri flyt. Jeg startet begge intervjuene med å stille spørsmål om informantenes arbeidserfaringer, intervjuene startet derfor mildt og med enkle spørsmål. Da jeg begynte på spørsmålene knyttet til problemstillingen kom jeg selv med eksempler, for å starte en tankeprosess hos informantene. Dette tror jeg kunne berolige informantene, da de mulig følte press for å

prestere. Jeg merket også at eksemplene jeg kom med ga samtalen en bedre flyt, her diskuterte vi de ulike svarene, og kom frem til enda flere eksempler og gode svar. Vi møtte ikke på noe særlig utfordringer eller problemer underveis i intervjuene, dog merket jeg at det kunne oppleves ansvarsfullt å skulle komme med gode svar til meg som intervjuer. Begge ønsket å yte sitt beste, slik at jeg kunne få nok og god informasjon. Her var det derfor viktig for meg å berolige mine informanter. Jeg kom som nevnt over med eksempler, og ga dem ros for de gode svarene de kom med underveis. Her spiller min rolle i intervjuet en stor del av gjennomføringen. Jeg ønsket å være rolig og myk. Dette mestret jeg, informantene ble møtt med en munter og imøtekommende stemme. Jeg var smilende og blid, og viste interesse for mine informanter. Før jeg startet med intervjuene samtalte jeg med informantene om hvordan de hadde det, og jeg spurte om de var klar. Mitt fokus var å skape en naturlig samtale som gikk av seg selv, og som var minst mulig satt opp. Dette for å lage det avslappende og lunt for både meg og informantene. Jeg selv opplever at jeg tenker klarere og presterer bedre når jeg ikke er utsatt for stress eller føler på press.

Siden jeg ikke hadde søkt SIKT og derfor ikke kunne ta lydopptak, var jeg nødt til å skrive samtalen underveis i intervjuet. Her var det viktig for meg at jeg tok pauser for å se opp og vise at jeg var engasjert og til stede. Jeg kom også med innspill og tilbakemeldinger på informasjonen jeg ble tildelt. Jeg ønsket ikke at informantene mine skulle føle at de var nødt til å styre hele samtalen, mens jeg som intervjuer hadde øyene tett ned i datamaskinen og tiet. Jeg ønsket nøyaktige og meningsfulle resultater fra intervjuet. Jeg oppnådde slike svar ved at jeg viste interesse og lyttet aktivt til mine informanter, jeg tror dette bidro til at de ønsket å åpne seg til meg. Den frie flyten i samtalen bidro til mer detaljerte svar, her var det rom for at begge parter kunne spørre ut underveis om det var noe som var uklart. Det var også viktig for meg å vise at jeg hadde god tid og var tålmodig, dette slik at informantene mine ikke ble stresset og svarte korte svar. Intervjuene endte opp med å vare lengre enn planlagt. Begge informantene ble mer og mer engasjerte underveis i samtalen, i slutten fikk jeg høre at intervjuene var lærerike og ga dem utbytte.

3.6 Analyse

I transkripsjonen av mitt intervju, ble det utført en tematisk analyse. En tematisk analyse er en kategorisering av relevant informasjon fra et intervju. Når en gjennomfører en tematisk analyse transkriberer man først datamaterialet, og deretter deler man dataen inn i ulike grupperinger, altså ulike tema (Johannesen et al., 2023, s. 279).

Jeg startet med å lese transkripsjonen flere ganger, da jeg ønsket en grundig forståelse av informantenes informasjon og bli bedre kjent med datamaterialet. Deretter begynte jeg å lete etter ulike relevante temaer i informantenes svar, dette ble til de ulike kodene jeg skulle bruke. Temaene jeg valgte ut var knyttet opp mot problemstillingen min. Kategoriene gjorde det enklere for meg å finne svar på det jeg ønsket, og utelate irrelevant informasjon. Jeg arbeidet meg gjennom datamaterialet, og fant fire ulike temaer som jeg ønsket å ta i bruk. Jeg fant deretter fire ulike farger som representerte de ulike temaene. Jeg farget deler av teksten i den fargen som tilhørte samsvarende tema. De delene av teksten jeg ikke markerte var irrelevant, og ble utelatt fra innsamlingen av informasjon. Jeg gikk kritisk gjennom temaene, deretter definerte jeg, og ga temaene navn. De ulike temaene jeg kom fram til var «døden som fenomen», «menneskers død», «hvordan møte og håndtere barns undring over døden?» og «Kunnskap». Til slutt skrev jeg rapporten (Eggebø, ikke dato). Ved å kategorisere informasjonen fra begge intervjuene, ble det også lettere for meg å se om informant 1 og informant 2 hadde like eller ulike tanker og erfaringer knyttet til hvert tema.

3.7 kvalitetsvurdering

3.7.1 Relabilitet

Relabilitet handler om tekstens troverdighet. Hvordan vi utvikler data er sentralt for relabiliteten i teksten. Når en snakker om relabilitet i forskningen går det ut på hvordan vi som forskere redegjør for hvordan erfaringer fra felten påvirker hvordan vi utvikler data. Her spiller for eksempel relasjon til deltaker en rolle for relabiliteten. Relabiliteten i min forskningsmetode handler altså om innholdet i tekstens pålitelighet (Thagaard, 2018, s. 180)

Jeg intervjuet to informanter jeg hadde kjennskap til. Begge informantene mine ønsket derfor å yte sitt beste, for å hjelpe meg å oppnå det beste resultatet. Vår relasjon vil kunne gjøre det enklere for dem å åpne seg opp, og komme med grundig og relevant informasjon. Jeg vet at begge informantene mine hadde forberedt seg på forhånd, da de ønsket å kunne bidra mest mulig for å hjelpe meg. Jeg og informantene diskuterte rundt hvert spørsmål, dette ga meg en bedre mulighet til å få en grundigere og mer korrekt forståelse av deres informasjon. Mine informanter er begge ansatt i barnehage, og har jobbet i barnehage i flere år. Det at de er ute i barnehagefeltet, og har erfaring, gir informasjonen de kommer med en større pålitelighet. I min innsamling av datamateriale valgte jeg å intervju flere informanter, her fikk jeg flere svar som var like, noe som gir datamaterialet en større troverdighet.

3.7.2 Validitet

Validitet går ut på om informasjonen du innhenter, svarer på den eventuelle problemstillingen. I kvalitative studier er det viktig at en innebærer bekreftbarhet, troverdighet og overføringsverdi inn i validiteten. Bekreftbarhet innenfor validitet handler om at vi har funnet grunnlag for å bekrefte våre funn, dette vil si om slutningene vi trekker er valide. For å kunne innhente troverdig informasjon kreves det at fortolkningene vi innhenter er gyldige for den virkelige verden, her må vi ikke bare beskrive, men også fortolke informasjonen vi har innhentet (Larsen, 2017, s.93). Larsen skriver at «*Kvalitative undersøkelser har som mål å kunne overføre funnene våre til andre grupper enn de som har vært deltakere i undersøkelsen*» (Larsen, 2017, s.94), det er derfor viktig at teksten er troverdig og bekreftbar.

Jeg hadde et Semistrukturert intervju, hvor jeg og informantene grep flere muligheter til å komme med innspill og utarbeide informasjon. Selv om jeg diskuterte rundt spørsmålene med informantene passet jeg på å holde meg nøytral, dette da jeg ikke ønsket å påvirke deres svar. Jeg stilte derfor åpne spørsmål, slik at datamaterialet ikke endret retning ut ifra spørsmålene jeg kom med. Jeg ønsket at informasjonen jeg samlet skulle være gyldig, og i samsvar med spørsmålene jeg stilte. Etter hvert spørsmål gikk jeg gjennom svaret på en naturlig måte med informantene, dette for å være sikker på at jeg hadde oppfattet informasjonen de kom med riktig. Da jeg transkriberte datamaterialet fant jeg flere konkrete tema som ga svar til problemstillingen. Informasjonen jeg har innhentet er altså i samsvar med min problemstilling.

3.8 Etske retningslinjer

3.8.1 Informert samtykke

Bergsland og Jæger skriver at informert samtykke innebærer at en informerer informanten om hvilke retningslinjer intervjuet holder, og opplyser informantene om deres rett til å trekke seg når de måtte ønske i prosessen (Bergsland og Jæger, 2014, s. 83).

Informantene ble tidlig i bachelorprosessen informert om hva det innebærer å være informant, og hvilke rettigheter de hadde som informanter. Informantene fikk innføring i informasjons- og samtykke skjema. Dette foregikk i samme telefonsamtale som da de ble spurt om å være deltakere. Jeg ønsket å informere dem om denne informasjonen før de måtte svare på om de ville være informanter, slik at de kunne kjenne på om de var komfortable med både teamet og

retningslinjene. Begge informantene har sett over samtykkeskjema, og krysset av i boks for godkjent samtykke.

3.8.2 Konfidensialitet

Når en snakker om konfidensialitet menes det at man ikke skal offentliggjøre personlig data som kan avsløre hvem du henter informasjon fra. Dette innebærer at en bruker fiktive navn og koder når en refererer til informanten (Bergsland & Jæger, 2014, s. 85).

I mitt intervju brukte jeg koding når jeg refererte til informantene, dette for å være helt sikker på å ikke avsløre noe data om intervjuene skulle komme på avveie eller være synlig for andre. I funn og drøftingsdelen vil jeg bruke jeg fiktive navn når jeg refererte til mine informanternes utsagn.

Kapittel 4- Funn og drøfting

I denne delen av bacheloren vil jeg gå gjennom hvilke funn jeg har kommet frem til, og drøfte disse. Her har jeg valgt å ta funn og drøftingen sammen, da jeg opplever at det blir mer oversiktlig og lettleselig for leseren. Det vil også være lettere for meg som forsker å skrive ned et funn og deretter drøfte dette rett etterpå, enn om det skulle vært i to ulike deler. I denne delen av oppgaven kommer jeg til å bruke fiktive navn på mine informanter, det vil bli omtalt som *informant A* og *informant B*. Jeg vil starte med å gå inn på funnene knyttet den første delen av problemstillingen, som omhandler hvilke typer undringer om døden de ansatte i barnehagen kan møte på. Deretter vil jeg så gå inn på hvordan de ansatte håndterer og opplever denne undringen.

4.1 Døden som fenomen

Et funn jeg gjorde meg var at ansatte i barnehagen møter undringer om døden som fenomen, stort sett hver eneste dag. Newth (2005, s. 6) belyser at døden er et naturfenomen. Informant A kunne fortelle at hen hadde erfaring med døden av følelser og gjenstander. Hen hadde undret seg om skilsmisse sammen med et av barna, barnet hadde svart at mamma ikke lenger bodde med pappa. Her hadde informanten selv undret seg over barnets forståelse av dette. Informant A forteller at det oppleves vanskelig å møte slike samtaler, spesielt om foreldrene har uro mellom seg. Informanten forteller at barna kan oppleve skilsmisse som en sorg, og at hun etter undringssamtalen med barnet innså at barnet kunne føle at familien hjemme i huset

hadde «dødd». Familien som bestod av alle de fire var forsvunnet, den var ikke lengre i huset. Min informant forteller at vedkommende ikke så på dette som en undringsamtale som kunne knyttes til døden, før hun forberedte seg til samtalen med meg. Det oppstår flere samtaler i løpet av hverdagen med barna, flere av disse handler om døden som fenomen. Ofte legger ikke ansatte merke til hvor mye av undringen til barna som kan knyttes opp mot livet og døden. Vi kan se at barna har en stor interesse for at det meste forsvinner eller har en ende. Dette kan vi se i lys av (2022) hvor panta rhei kan tolkes som at verden er i stadig forandring. Vi ser at døden er en viktig del i verdens konstante endringer.

I Newth (2005, s. 6) nevnes «termodynamikkens lov». Både informant A og informant B kom med en rekke erfaringer om møter med døden som fenomen. Informant A fortalte om en gang de hadde vært på tur og funnet sevje på et tre. Barna var svært nysgjerrige på hva sevje var. Informanten undret seg med barna og stilte spørsmål om de kunne tenke seg til hvorfor treet trengte sevje. Etter hvert kom de frem til at bladene trengte næring fra sevjen i treet for å kunne overleve. Her kunne barna få muligheten til å få en forståelse for at alt rundt oss har en livssyklus, som vi ser er et krav i tråd med kunnskapsdepartementet (2017, s 53). Ikke bare mennesker, men også trær. Dette ved å sammenligne treet sevje, med for eksempel menneskers blod og blodårer. Denne situasjonen kunne bidra til at barna fikk en forståelse for at trær har et liv, og at de også trenger næring for å kunne vokse og holde seg frisk, slik som mennesker trenger næring fra mat. Vi kan se en tråd mellom undringer over naturen og undringen over menneskers livssyklus.

Informant A fortalte om da de høstet gressløk i barnehagen, det oppstod en undring med barnegruppen som handlet om hvordan vi tar vare på gressløken vi sår. Dette etter at barna plukket opp gressløken før den var ferdig grodd. Informanten hadde en lang undringssamtale hvor de undret seg over viktigheten av å la gressløken vokse seg stor og sterk før den ble innhøstet, og deretter brukt i maten. Som vi ser Amundsen (2013, s. 30) vil undringen i naturen, være like viktig som kunnskapen om naturen. Som vi ser hos Informant A var undringen grunnlag for forståelse for, og kunnskap om gressløken som levende organisme. Her kunne barna se sammenhengen mellom livet til planten, og sitt eget liv. Når de skader gressløken, blir den syk og svak. Den må deretter bygge seg opp igjen og bli frisk. Barna var med på å fysisk dyrke gressløken, de fikk se hvordan den utviklet seg fra et lite frø til en ferdig utvokst plante, ved hjelp av næring. Å se hvordan en levende organisme, som en gressløk, vokser seg stor og sterk, vil kunne gi barna kunnskap om hva et liv trenger for å leve. Noe som er fint med å for eksempel dyrke gressløk, er at barna får undret seg ved hjelp

av sanseerfaringer som føling og lukt. Her vil de få muligheten til å oppleve givende forstehåndserfaringer, som kan være med på å utvide undringen deres, og ikke minst skape engasjement. Som vi ser i Amundsen (2013, s. 30) er det også viktig for oss voksne å undre ved i naturen ved hjelp av sansene. Det kan gjøre oss mer mottakelig for verden rundt oss, noe som vil være positivt når vi skal undre oss med barna.

Informant B forteller om samtaler hen har hatt med barna om økosystemet. Her hvordan vi trenger alt fra de minste insektene, til de største dyrene for at alt skal gå rundt. Informant B har undret seg med barna om Hvordan vi tar vare på naturen og hvorfor. Her er det en næringskjede som omtales, og viktigheten av at alle insekt og dyr bevares slik at de får gjort sine oppgaver i skogen. Hen har undret seg med barna om hvordan alt henger sammen. Eksempler på dette var hvordan maura rydder bakken for små kvister og ting vi ikke ser så godt, og edderkoppene som passer på at vi ikke har for mange flygere i lufta vår. Videre forteller informanten om hvordan hen prøver å få barna til å se helheten av økosystemet, slik at alle skal ha det fint sammen. Informanten opplever at barnas empatiske side kommer frem når de undrer seg over hvorfor vi må ta vare på naturen. Hen ser at undringen skaper engasjement hos barna, informant B opplever at undringen bidrar til at barna ønsker å være en del av et bærekraftig samfunn. Når en samtaler med barna om bærekraft samtaler en også om døden som fenomen. Når vi undrer med barna om hvilke oppgaver insektene og dyrene har i naturen, kan noen barn spørre hvorfor edderkoppene må ta bort fluene, eller hvorfor sauene oppgave er å spise gress og gi oss ull. Det informant B forteller kan vi se i lys av Newth (2005, s. 3). I økosystemet vet vi at vi er avhengig av en balanse mellom de ulike antallene av ulike arter, for at alt skal gå rundt. Edderkoppens oppgave er å ta livet av fluene, slik at ikke fluene tar over andre dyrs territorier. Når en undrer om døden som fenomen ser vi at koblingen mellom livet og døden er stor, enkelte dyrs overlevelse er på bekostning av andre dyr sin død.

Som nevnt i Newth (2005, s. 3) skriver Newth at maten vi spiser kommer fra døde planter og dyr. Informant A hadde vært med slakting av sauene, flere av barna lurte på hvorfor sauene måtte dø. Et av barna hadde nevnt at han hadde vært med faren på elgjakt. Informant A undret seg med barna om hva maten vi spiser er laget av, og hvorfor det er viktig at vi får i oss mat. En slik undring vil også kunne kobles opp mot hva som skjer hvis det blir for mange av en art, da vil det bli tull i økosystemet. Når en undrer over døden av dyr, vil det kunne være med på å naturliggjøre døden. Mange barn synes døden er interessant, og noen synes nok at døden er skummel eller trist. Når samtaler om døden som fenomen er en naturlig del av vår hverdag,

vil barna kunne få både kjennskap og kunnskap rundt livet og døden. Denne kunnskapen kan bli nyttig for barna, når de møter ulike livssituasjoner senere i livet. Vi ser i Heide (2015) at døden var en naturlig del av hverdagen før i tiden, da flere bodde i distriktene og hadde gård. noe man kan ta i betraktning er at flere barn bor på gård. Slakting er en sentral del av deres hverdag. Her er får barna være med på prosessen fra kuene er kalver, til de sendes på slakteri. Det at barna vet at kuene blir til maten vår, er med på å nøytralisere døden. I samisk kultur ser en også at døden som naturfenomen spiller en stor rolle. Reindriftssamer omgås døden ofte da slakting av reinsdyr er en naturlig del av deres levemåte, hvor de både trenger reinsdyr til klær og kjøtt.

Informant A kunne fortelle at de hadde humlehotell i barnehagen. Hen samtale med barna om livssyklusen til humlene. Her er hen ærlig og sier at den eneste som overlever er ei ny dronning, alle andre dør. Informant A har undret seg med barna om hvorfor humlene lever slik. De kom til slutt frem til at humlene var litt som oss mennesker, de gamle dør, nye fører videre. Naturopplevelser kan bidra til gode undringer sammen med barna, disse naturopplevelse vil kunne gi barna en forståelse av hvordan alt henger sammen. Barna vil kunne se at alt levende har en mening, vi alle jobber sammen for å kunne overleve. Her vil barna få muligheten til å føle seg som en del av et fellesskap, barna ville kunne føle seg som en viktig brikke i et stort spill.

4.2 Menneskers død

Da jeg intervjuet informantene mine spurte jeg blant annet om de hadde noen erfaringer med barnas oppfattheter av døden. Informant A fortalte om en hendelse fra barnehagen. Hun hadde sammen med barna sunget sangen om puff den lille dragen. Puff den lille dragen er en gutt sin fantasivenn, men da gutten blir eldre forsvinner puff. Et av barna i barnehagen hadde blitt veldig lei seg av denne sangen, da hun mente puff hadde dødd. Den voksne forklarte at puff ikke død, men at det bare var gutten som hadde blitt eldre og glemt puff. Da spurte barnet «men hvem kan dø da?». Den voksne forklarte da at blant annet gamle mennesker kan dø, noe som gjorde barnet mer trist. Hun ble lei seg fordi hun var redd noen av de voksne i barnehagen skulle dø. Min informant grep muligheten til å undre seg med barnet om hvorfor noen dør, her for eksempel på grunn av sykdom. De kom frem til at noen syke blir frisk fra sykdommen når de dør, og får det bedre. Dette var min informants første møte med undring om menneskers død sammen med barn. Hen husket denne episoden svært godt. Hen husker

den som en innstendig og spontan samtale. Vi kan se dette i tråd med Mikkelsen (2000, s. 64) som påpeker at vi helt fra barndommen har en forståelse av at vi før eller senere kommer til å dø. Vi ser at informanten benyttet denne samtalen til å undre seg over hvorfor vi skal dø sammen med barnet. Dette kan vi se i Mikkelsen (2000, s. 64). Her blir det satt belysning på at vi ikke vet hvorfor vi skal dø, men at for eksempel syke mennesker som har mistet en mening med livet, kan få det bedre når de dør. Her kan man stille seg spørsmålet: kan en slik undring forvirre eller skremme barna mer? Ut ifra erfaringen til informant A ser vi at barnet allerede hadde en viss kunnskap om døden, men at barnet fortsatt manglet viktig kunnskap. Barnet hadde en forståelse av at alle eldre dør. Det barnet derimot hadde misforstått var at eldre ikke nødvendigvis er alle voksne, men gamle mennesker, som ofte er veldig syke. Her ser vi viktigheten av å sette seg ned med barna, å møte deres undring. Å undre seg med barna på en rolig og naturlig måte vil kunne åpne opp for å gi barna mer kunnskap om og forståelse for hvordan livet og døden fungerer. Informant A forteller også om andre undringer koblet til menneskers død. Her blant annet da de har gått turer forbi kirkegårder, eller vært på skogstur og kommet over giftige sopper, men også undringer over ulike situasjoner som har rammet verden. For eksempel da korona brøt ut hadde de flere undringssamtaler om hva vi kunne bli syke av. Her vil det igjen være mulighet for at barna kunne misforstått, og blitt skremt. Om barna bare hører at syke mennesker kan dø, vil de selv bli redd for å bli syk. Når en setter seg ned med barnet og forteller om medisinerne vi har, sykehusene som hjelper oss og hvorfor vi blir syke, vil barna tilegne seg kunnskap om hvordan vi blir friske fra sykdommer. Dette kan være med på å erstatte frykten, med kunnskap. I Newth (2005, s. 6) ser vi at døden av mennesker bidrar på å oppdatere menneskehetens teknologiske intelligens. Vi trenger at eldre mennesker dør, da det gir plass til nye tanker og ideer. Verden forandrer seg stadig vekk, og eldre blir mer og mer utdatert på for eksempel teknologi. Det at eldre som er syke og har det vondt dør, gir større plass til nye friske hjerner.

Informant B fikk også spørsmålet om barns opptattheter av menneskers død. Informanten fortalte at vedkommende hadde noen erfaringer med undringssamtaler om menneskers død, men at det ikke er det de undret mest med barna om. Derimot har de undret seg mye om dyrenes død. Dette da de har hatt et program som kalles naturvakt. Her var det syv oppgaver barna skulle gjennom. Under dette programmet oppstod det undringssamtaler om hvordan man forebygger skader, sykdom og død hos dyr. Under disse undringssamtalene oppstod det enda flere og dypere spørsmål om at livet har en start, et midtpunkt og en slutt hvor vi dør. Dette kan knyttes opp mot Mikkelsen (2000, s. 64) hvor vi fra tidlig alder av får kunnskap og

erfaringer om at livet til slutt har en ende. Barn som ikke har opplevd at mennesker rundt dem dør, opplever for eksempel at kjæledyr kan dø. Fra tidlig alder vil barn også oppleve døde insekter rundt seg, uttørkede fluer eller overkjørte meitemarker for eksempel. Allerede her vil barna kunne opparbeide seg en forståelse for at livet har en ende.

Et funn jeg gjorde meg var at begge informantene møter på undring om menneskers død. Vi ser derimot at disse undringene som oftest ikke oppstår ut av det blå, men at undringene komme frem etter situasjoner og hendelser barna har erfart. Vi ser at informantene som oftest ikke legger til rette for fokus rundt menneskers død, men at dette er et fokus som oppstår naturlig av seg selv i arbeidet. Dette gjennom blant annet turer, programmer og fortellinger. Som tidligere nevnt kan barn ha en viss kunnskap om døden av mennesker, men mulig ikke nok. Det vil derfor være viktig at ansatte i barnehagen griper sjansen til å undre seg med barna når undrende spørsmål dukker opp. Da vil de kunne få frem viktig informasjon på en naturlig måte, og informasjonen vil nå de barna som ønsker å vite mer.

I Amundsen (2013, s. 40) ser vi at det er viktig at voksne ikke glemmer hvor undrende og nysgjerrige barna er, vi ser hvor viktig undring om livet er for barna. Som Amundsen skriver er en slik undring med på å hjelpe barna å forme sitt eget liv. Informant A kom med eksempel fra en gang barnegruppen gikk forbi kirkegården. Barna hadde spurt om det var lov å gå inn i kirkegården for å se på gravene. Informant A spurte om dette var noe barna hadde lyst til. Det oppstod en tvil i hos informanten, spørsmål knyttet til foreldres meninger ble tatt i betraktning. Vi ser dette i tråd med Amundsen (2013, s. 40) hvor det nevnes at flere voksne kan synes det er skummelt å gå inn på undringer om seriøse tema med barn. Flere barnehageansatte ønsker ikke å ta valg som motstrider foreldrenes meninger. Vi ser at informant A stilte seg kritisk til å gå inn, da for eksempel noen foreldre kunne være imot dette. Det kan også oppstå spørsmål som er utfordrende å svare på, når en undrer seg med barna. Voksne ønsker som oftest å svare barna på en ryddig og forklarende måte, enkelte ganger kan det oppleves utfordrende. Når en skal møte barna er det viktig å bruke et språk barna forstår, og for noen voksne kan det være vanskelig å stole på ordvalget en skal ta i en slik samtale. Informant A forteller at barna ofte er ydmyke og ønsker bare at den voksne skal være ærlig. Hun opplever at om den voksne kommer med feil eller upassende informasjon, og er ærlige om dette til barna, vil barna være forståelsesfulle og møte den voksne med aksept. Hun forteller videre at barna trenger en rolig voksen som snakker fra hjertet, og ikke en stresset voksen som kommer med et ufullstendig og oppdelt svar. Vi ser dette i tråd med Fjermestad (2022, s. 8).

Informant A tok valget om å ta med barna inn. Informanten forteller videre at turen inn på kirkegården bidro verdifulle undringssamtaler. Informant A fikk en forståelse av barnas kunnskap om døden, de studerte gravsteinene og undret seg over hvem som la under gravene. Informant A forteller så at barna syntes gravene var veldig vakre, og at flere av barna viste begeistring for blomstene gravene var pyntet med. Slik som vi ser i Hartman & Torstenson (2007, s. 20) henger livstolkning og livsspørsmål sammen med hverandre. Om ikke informant A hadde tatt med barna inn, ville ikke informanten ha fått en forståelse av barnas interesse for døden. Det å tørre å legge til rette for seriøse undringssamtaler med barna, vil være viktig for både barn og ansatte. Det var barna selv som ønsket å gå inn i kirkegården, det var ikke noe som ble presset på dem. Det viser at barna var nysgjerrig på hva som befant seg der inne. Amundsen (2013, s. 40) skriver at barna kan finne en mening i livet når de reflekterer over egen eksistens. Refleksjonen over egen eksistens kan oppstå ved hjelp av undring. Informant A fikk stort utbytte av å ta med barna inn på kirkegården. Som informanten fortalte syntes barna at gravene var vakre og fascinerende, det kan være at de er oss voksne som overdramatiserer døden. Vi voksne kan være redd for å skremme barna, mens realiteten mulig er at barna ser på døden som naturlig og interessant. For at barna skal kunne få svar på sin undring over menneskers død, er det viktig at ansatte i barnehagen tillater seg selv å gå inn i en slik undring sammen med barna. *Barn trenger en støttende og stimulerende samtalepartner som møter deres tanker og forestillinger* (Fættén, 2017, s. 147). Det vil si at voksne er nødt til å overvinne frykten for slike samtaler, og erstatte den med å være imøtekommende og åpen for samtaler.

Undring rundt menneskers død er et tema de ansatte kan møte på, dette avhenger av at de voksnes frykt for å gå inn i dype og vanskelige samtaler overvinnes.

4.3 Hvordan møte og håndtere barns undring over døden?

Begge informantene forteller at de ønsker å stimulere barns undring og anerkjenne barnets følelser. I rammeplanen for barnehagen står de at *personalet skal støtte og berike barnas initiativ, undring, nysgjerrighet, kreativitet, læringslyst og tiltro til egne evner* (Kunnskapsdepartementet, 2017, s. 22). Informant A forteller at hun møter barnets undring like seriøst om barna undrer seg over menneskers død, eller om de undrer seg over en sommerfugls død for eksempel. Informant A beretter at hun ønsker å ta barna på alvor når de viser interesse for seriøse tema. Informantene forteller at å møte barna med respekt er viktig

for dem, de ønsker ikke at barna skal føle seg behandlet nedlatende eller avist. Vi vet fra egne erfaringer at å føle seg avist kan bidra til at en lukker seg og slutter å spørre, da en ikke ønsker å føle seg dum eller tabbe seg ut igjen. Noe som går igjen i hele teksten er viktigheten av å ta vare på barns undring. Ut ifra teksten over ser vi alt godt barn får av å undre seg om livet og døden, dette er noe som kan styrkes ved at barna blir møtt av imøtekommende og ydmyke voksne. Vi ser også at rammeplanen sier at vi ansatte Skal både støtte og berike barns læringslyst og tiltro til egne evner. Rammeplan er noe ansatte i barnehagen er pliktig til å følge, og for at nevnt punkt i rammeplanen skal oppfylles er voksnes møte med barnas undring avgjørende.

Informant A og B håndterer barns undring ved hjelp av filmer, bøker og den gode samtalen. Dette ved hjelp av barns initiativ og interesser. Informant A fortalte flere ulike eksempler på hvordan barns interesser ofte styrer hvilke bøker de leser i barnehagen, dette kan vi koble opp mot Kunnskapsdepartementet (2017, s. 27). I barnehagen har de humlehotell, underveis oppstod det flere gode undringssamtaler. Etter dette ønsket Informant A å bygge på barnas undringer over humlenes livssyklus, og lånte derfor en bok om humlene. Vi ser at det er mulig å møte og berike barns undring om døden som fenomen, ved hjelp av bildebøker.

Informant A har også brukt bøker som omhandlet døden av mennesker. Et av barna i barnehagen hadde mistet lillesøsteren sin, og oppå dette var faren til barnet blitt syk av kreft. Her ble det viktig å møte barnets undring. Barnet var klar over at søsteren hadde blitt syk og mistet livet, og nå var også pappa blitt syk. Hvordan kan man berolige et barn som bekymrer seg for at flere familiemedlemmer skal bli syk og gå bort? Her er det viktig å møte undringen på et nivå som er forståelsesfullt for barnet. I Heide (2015) ser vi at barnebøker er en fin måte å møte barnas undringer. Her kunne barnet få en forståelse for tema døden, samtidig som det fikk den nødvendige avstanden til det viktige tema. Det kan være relevant å tenke over Astrid Lindgren for eksempel, som har skrevet brødrene løvehjerte. I brødrene løvehjerte møter vi på døden, dette på en forsiktig og skånsom måte for barn. Her får barna en slags avstand til det seriøse temaet, samtidig som de får erfaringer med det. I barnebøker er det også gode illustrasjoner. Illustrasjoner forklarer av og til bedre enn ord, i tillegg til at barnebøker ofte inneholder «snille» og fargerike illustrasjoner. Illustrasjonene i barnebøkene vil kunne få frem flere spørsmål i barnegruppen. Barnegruppens spørsmål vil være hjelpsom for den ansatte, som skal møte barnas undringer.

Informant B forteller at det er viktig å møte barns undring med å være aktive lyttere, og deltagende når spørsmål kommer. En undrer seg ikke med barna hvis barna ikke får mulighet

til å lure, og bare blir møtt med et fasitsvar med en gang. Barna trenger å få bruke fantasien sin. Når de voksne lar barna undre seg, vil den voksne få en oversikt over hva barnet kan om ulike tema. Det er også noe vakkert med undringen, den er givende for barnet, men også den voksne. Barn kan se ting fra et annet lys enn oss voksne, det er mulig vi kan for mye? Vi vet alt for mye fakta, og derfor klarer vi ikke alltid drømme oss bort og se andre sider av verden. Når vi undrer oss med barna kan barna berike oss med fantasi, denne fantasien kan farge vår grå, virkelige verden. Lærelyst og undringer henger sammen på noe vis. Man undrer seg ofte om ting man ønsker å finne svar på, dette kan vi se i Juell & Norskog (2006, s. 49-50). Her leser vi om hvordan barn og forskere undrer seg likt. Forskere undrer seg ofte over ting de ønsker svar på, barna er også slik. Det hadde ikke vært gøy å være forsker om en fant svar på det man undret seg over med en gang, noe det ikke er for barna heller. Det som kan være spennende med å undre seg, er å komme over alle de mulige løsningene til hva man undrer seg over. Barn rekker ikke komme til den spennende delen av undringen, om voksne røper svaret med en gang. Man kan se på det som at fasitsvar kveler barns fantasi, dette finner vi i Juell & Norskog (2006, s. 49-50).

Begge informantene hadde fokus på at det var viktig å se an situasjonen, og lese barna. Noen ganger når et barn undrer seg ønsker det ikke et fasitsvar, det er ikke selve svaret som er målet, men å bruke fantasien. Andre ganger derimot kan barn undre seg over ting de genuint ønsker svar. I slike tilfeller kan det være viktig at den voksne ikke avleder svaret bort fra det opprinnelig spørsmålet, barnet vil da føle seg misforstått eller bli forvirret. Det som kan være viktig her er å være ærlig med barnet. Istedenfor å stille åpne og vide undringsspørsmål, vil det være fint å bruke konkrete undringsspørsmål knyttet til barnets undring. Her vil det også være viktig å faktisk komme frem til et svar. Voksne kan være redd for å gi feil svar, hva er det rette svaret når sannheten er vond å høre? Vi ser i Kreftforeningen (ikke dato) at det er larest å være ærlige med barn. Om et barn spør om man kan dø av kreft, og en voksen sier nei, er dette en løgn. Hvordan kan da dette barnet stole på oss, om noen av deres bekjente dør av kreft? Tidligere i teksten har vi gått inn på ansattes frykt for seriøse tema, noe som er relevant her. Hvordan kan man undre seg med barna om seriøse tema, samtidig som barna ønsker svar? I enkelte situasjoner er det mulighet for å først besvare barnets spørsmål, og deretter undre seg om menneskers livssyklus etterpå. For eksempel kan man være ærlig å fortelle at bestefar har en sykdom han kan dø av, og etterpå undre seg med barnet om hva bestefar likte å gjøre da han var ung. En slik undring vil bidra til at barnet får en forståelse for at bestefar var et barn,

så vokste han seg til en voksen, og nå er blitt gammel og sliten etter et langt liv. Vi blir gamlere og gamlere, det er realiteten. Dette ser vi i Snl (2021), hvor vi snakker om Memento mori. Mennesker vet at vi skal dø, og det kan være en vanskelig tanke. Det er derfor viktig å tenke på alt det fine livet har å by på, og alt det fine vi allerede har fått muligheten til å oppleve.

4.4 Kunnskap

Det siste funnet jeg gjorde meg handler om de ansattes kunnskap. Ut ifra mine to intervju sitter jeg igjen med en forståelse av at kunnskapen de voksne har opparbeidet seg om samtaler med døden, først og fremst kommer fra erfaring, og ikke i like stor grad fra teori. Dette ser vi i tråd med Hennem og Østrem (2016, s. 60) og (snl, 2023). Kunnskapen begge informantene mine hadde tilegnet seg kom fra tidligere erfaringer. De ansatte tok aktivt i bruk deres relasjon og kunnskap om hver enkelt, over teori om undring, i undringssamtaler de hadde med barna. Dette ser vi i lys av Hennem & Østrem (2016, s. 83). Informantene beretter at de i flere tilfeller har sett hva de synes er vanskelig å besvare og møte på, og diskutert med andre ansatte og hørt på deres erfaringer og tips. Her fikk de utvekslet tanker og ideer. Med bakgrunn i refleksjon med de andre ansatte, ville de føle seg stødigere og bedre forberedt i møte med vanskelige samtaler i ettertid. Vi ser dette i tråd med Fættan (2017, s. 148). Kunnskap om barnegruppens grenser og følelser vil spille en stor rolle for hva som fungerer best. Ingen barn er like, og noe som fungerer bra på enkelte barn, fungerer dårlig på andre. Erfaringene man tilegner seg om hvordan de ulike barna er som person, er derfor viktig å ta i betraktning i møte med barna.

Det vil være viktig å ha erfaringer med hvordan de ulike barna i de ulike aldre undrer seg. Som vi ser i Amundsen (2013, s. 107-169) finnes det flere måter å undre seg på. Undring kommer ikke bare i form av spørsmål. Små barn som ikke har utviklet et stort nok ord forråd enda, kan undre seg ved å peke og lage en engasjert lyd. Dette for eksempel når de ser på humler i et humlehotell, eller undrer seg over hvor vi voksne blir av når vi gjemmer ansiktet i hendene før vi tar hendene bort igjen og sier «bø». Det er interessant å se at barn allerede i så tidlig alder legger merke til at ting blir borte, dette kan man igjen se i lys av panta rhei i Snl (2022) hvor alt er i endring.

Som nevnt over er kunnskap til de ansatte for det meste bygd på erfaringer. Vi ser at kunnskap om hvordan undring brukes av de ansatte er bygd opp av erfaringer, dog ser vi kunnskap om hva undring er, er noe de ansatte har lest seg opp på.

Kapittel 5- Oppsummering/konklusjon

Avslutningsvis vil jeg oppsummere bachelorteksten. Jeg var nysgjerrig på hvordan barnehagelærere møtte og håndterte undringer om døden som fenomen. Dette da jeg ønsket veiledning på- og kompetanse om noe jeg selv synes er vanskelig. Jeg ønsket å se grundigere på hvilke undringer over døden barn har, da dette er noe jeg selv vil kunne møte på.

Vi ser at problemstillingen blir besvart, ved hjelp av funnene i drøftingsdelen. Det ble gjennomført intervju med to barnehagelærere som har erfaringer med barns undring over døden som fenomen. Datamaterialet fra intervjuene var grunnlaget for funnene knyttet til problemstillingen. Som vi ser på funnene møter barnehagelærere undring om døden som fenomen i det daglige arbeidet. Døden som fenomen er overalt rundt oss, og vi ser at det har en vesentlig stor del i barns undring. Det er derfor stor garanti for at ansatte i barnehagen vil møte på en slik undring. Undringene over døden som fenomen kan oppstå hvor som helst og når som helst, noe som innebærer at den voksne ikke alltid er forberedt. Vi ser at undringer over døden som naturfenomen skjer hyppigere, enn undringer over menneskers død. Likevel flettes disse undringene stadig i hverandre. For noen vil det være vanskelig å undre seg sammen med barn over døden som fenomen, da en lett kan overtenke situasjonen og føle på forventningspress. Da vil det være viktig å senke skuldrene, og snakke fra hjertet. Vi ser at mine informanter møter barns undring over døden, med bakgrunn i deres erfaringer. De voksne møter barns undring over døden med respekt, og på en naturlig måte. Undringen til barna vil kunne gi de voksne kompetanse om barns tanker om livet, og hvilken kunnskap barn har om eksistens. Dette vil være grunnlag for hvordan de voksne tilrettelegger arbeidet i barnehagen, slik at de på best mulig måte kan stimulere barns undringer over- og forståelse av seg selv og tilværelsen rundt seg.

Kapittel 6- Litteraturliste

- Amundsen, H., M. (2013). *Barns undring*. Fagbokforlaget
- Bergsland, M. D. & Jæger, H. (2014). Bacheloroppgaven. I M.D. Bergsland & H. Jæger (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s. 51-87). Cappelen Damm Akademisk
- Brottveit, G. (2018). Kapittel 7 den kvalitative forskningsprosessen og kvalitative forskningsmetoder. I G. Brottveit (Red.), *Vitenskapsteori og kvalitative forskningsmetoder- om å arbeide forskningsrelatert* (s. 84-105). Gyldendal.
- Dalen, M. (2013). *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming*. Universitetsforlaget
- Eggebo, H. (ikke dato). Tematisk analyse – metodeartikkelen som løyser alt. Hentet 16. april 2024 fra <https://helgaeggebo.no/tematisk-analyse-metodeartikkelen-som-loyser-alt/>
- Fjermestad, S. (2022). *Barn som pårørende*. Fagbokforlaget
- Fossheim, Hallvard: *fronesis* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 11. april 2024 fra <https://snl.no/fronesis>
- Fætten, S. A. (2017). «Spøkelser og engler» - mot til å snakke med barn om døden. I S. Sagberg (Red.), *Mot til å være barnehagelærer- verdier som omdreiningspunkt* (s. 147-174). Fagbokforlaget.
- Hartman, S. & Torstenson-Ed, T. (2007). *Barns tanker om livet*. Stockholm: natur & kultur.
- Heide, B. (2015, 16. November). *Når det umulige skjer- om å leve og å dø*. Utdanningsforskning.no. [Når det umulige skjer – om å leve og å dø \(utdanningsforskning.no\)](https://utdanningsforskning.no/nar-det-umulige-skjer-om-a-leve-og-a-do)
- Hennum, B. A. & Østrem, S. (2021.). *Barnehagelæreren som profesjonsutøver*. Cappelen Damm Akademisk
- Johannessen, L. E.F, Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2023). *Hvordan bruke teori- nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Juell, E. & Norskog, T., J. (2006). *Å løpe mot stjernene*. Fagbokforlaget

Kreftforeningen. (ikke dato). Hvordan snakke med barn om døden. Hentet 10. april 2024 fra <https://kreftforeningen.no/rad-og-rettigheter/barn-og-ungdom/hvordan-snakke-med-barn-om-doden/>

Kunnskapsdepartementet. (2017). Rammeplan for barnehagen: *Barnehagen skal fremme læring*. Udir. no
<https://www.udir.no/contentassets/5d0f4d947b244cfe90be8e6d475ba1b4/rammeplan-for-barnehagen---bokmal-pdf.pdf>

Kunnskapsdepartementet. (2017). Rammeplan for barnehagen: *Barns medvirkning*. Udir. no
<https://www.udir.no/contentassets/5d0f4d947b244cfe90be8e6d475ba1b4/rammeplan-for-barnehagen---bokmal-pdf.pdf>

Kunnskapsdepartementet. (2017). Rammeplan for barnehagen: *Natur, miljø og teknologi*. Udir. no
<https://www.udir.no/contentassets/5d0f4d947b244cfe90be8e6d475ba1b4/rammeplan-for-barnehagen---bokmal-pdf.pdf>

Larsen, A., K. (2017). *En enklere metode*. Fagbokforlaget

Mikkelsen, H., H. (2000). *Børn og unge dør også*. Borgens Forlag

Newth, E. (2005). *Hvorfor dør vi?*. Gyldendal

Store norske leksikon (2005-2007): *Memento* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 11. april 2024 fra <https://snl.no/memento>

Store norske leksikon (2005-2007): *Panta rhei* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 11. april 2024 fra https://snl.no/panta_rhei

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse- en innføring i kvalitative metoder (5.utg.)*. Fagbokforlaget

Kapittel 7- Vedlegg

7.1 Informasjon- og samtykkeskjema

DronningMaudsMinne
HØGSKOLE FOR BARNEHAGELÆRERUTDANNING

Vil du delta i bachelorprosjektet

DMMH kreativitet, undring & bærekraft

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et bachelorprosjekt hvor formålet er å *utforske hvilke undringer om døden barn har, og hvordan de voksne i barnehagen møter denne undringen*. I dette skrivet gir jeg/vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet er: Å utforske hvilke undringer om døden barn har, og hvordan de voksne i barnehagen møter denne undringen. Her vil jeg stille problemstillingen: Hvilken erfaring har de ansatte med barns undring over døden, og hvordan håndterer og opplever de denne undringen?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Dronning Mauds Minne Høgskole for barnehagelærerutdanning er ansvarlig for prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta, innebærer det at du deltar på et intervju. Det er mulig at jeg tar med meg en tredjepart i intervjuet, som skal fungere som en skribent. Det vil ta ca. 45 minutter. Intervjuet inneholder spørsmål om hvilke erfaringer du har med barns undring om døden som fenomen, og hvordan du håndterer denne undringen.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke ditt samtykke fram til prosjektets slutt, uten å oppgi noen grunn.

Hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg/vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg/vi har fortalt om i dette skrivet. Jeg/vi behandler opplysningene konfidensielt og alle navn anonymiseres.

Prosjektet skal avsluttes 26.04.2024.

Med vennlig hilsen
Maria Kirkerød

Veileder:

Student:

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *hvordan møter barnehagelæreren barns undring over døden*. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Dato:

Siden prosjektet ikke er behandlet av SIKT, kan jeg/vi ikke innhente din underskrift. Samtykket blir derfor gitt ved at du krysser av i boksen ovenfor.

7.2 Intervjuguide

Beskriv hvem eller hva som er ditt utvalg:

- Jeg skal intervju en pedagogisk leder fra en friluftsbarnehage. Jeg vet at de er mye ute, og har tidligere møtt på både døde dyr og innsekt.
 - Jeg skal intervju en styrer, som har vært pedagogisk leder i flere år tidligere. Denne barnehagen er mye ute, og har tidligere møtt på flere døde dyr og innsekt.
- Hvor mange år har du jobbet i barnehage?
 - Hvilke aldersgrupper har du erfaring med?
 - Hvilke erfaringer har du med barns oppfatninger av død?
 - Hvordan opplever og håndterer du som ansatt barns undring om døden?

Her undring om døden som fenomen, dette er ikke bare menneskers død, men også dyr og gjenstander.

- Hvordan møter du en slik undring?

Bøker? Samtaler? Film?

- Kan du fortelle litt om samtaler med barn om døden som fenomen?
- Hvilke tanker har du om hva barna undres over rundt døden?
- Hvilken deltaker er du i en slik undringsprosess?

Tilbakeholdt og skyver unna da du ikke vil si noe dumt? Åpen og givende samarbeidspartner? Føler du at du som ansatt har nok kunnskap om undring til å undre deg sammen med barna?

- Hva tenker du vil kreves av deg i en slik undringsprosess?
- Hva opplever du at barna tilegner/erfarer seg av en slik undringsprosess?

Merknadsfelt for styrer